

Doskonalenie bydła polskiego czerwonego przez krzyżowanie z rasą Jersey

Henryk Jasiorowski, Jerzy Kwiatkowski

Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego, ul. Ciszewskiego 8, 02-786 Warszawa

Był to przełom lat 50. i 60. XX wieku, kiedy młody zespół niedoświadczonych, ale pewnych swych racji, początkujących naukowców Zakładu Hodowli Doświadczalnej Zwierząt PAN w Jastrzębcu postanowił kontynuować prace swego przedwcześnie zmarłego mentora, prof. Mieczysława Czai, dotyczące doskonalenia bydła czerwonego polskiego. Prace prof. Czai były, jak wiadomo, skoncentrowane głównie w Grodźcu Śląskim i dotyczyły wykorzystania bydła czerwonego duńskiego dla poprawy jakości bydła rasy pc. Z pewnością, z racji odłączenia Grodźca od Zakładu Hodowli Doświadczalnej Zwierząt PAN, co miało miejsce po śmierci prof. Czai, zespół zgromadzony w Jastrzębcu postanowił zająć się doskonaleniem bydła czerwonego typu dolinowego drogą krzyżowania go z rasą Jersey.

Impulsu do takiego wyboru kierunku prac dostarczyła niewątpliwie wizyta jednego z członków zespołu na wyspie Jersey (Jasiorowski, 1958).

Wybór tej rasy był także nawiązaniem do prac prof. T. Marchlewskiego (1953), który w zakładach doświadczalnych Instytutu Zootechniki - Gaik Brzozowa i Polanka Haller - użył już wcześniej do krzyżowania krów polskich czerwonych odmiany podgórskiej importowanego z Danii buhaja Jersey o nazwie Dux. W programie tym wykorzystywano też buhaje mieszańce i jak można by to określić, celem prac prof. T. Marchlewskiego był tzw. dolew krwi rasy Jersey dla poprawienia głównie zawartości tłuszczu w mleku rasy polskiej czerwonej, odmiany podgórskiej. Prof. Marchlewski, choć na bardzo małym liczbowo materiale, udowodnił, że oczekiwania jego były słuszne (Marchlewski, 1962).

Chociaż profesorowie Marchlewski i Czaja cieszyli się ogromnym autorytetem wśród hodowców, walka o zachowanie „czystej rasy” bydła czerwonego polskiego bynajmniej nie ustała, a duży opór przeciw krzyżowaniu pochodził od grona starych, doświadczonych działaczy hodowlanych oraz od administracji, które to środowiska chciały utrzymania odrębności bydła pc w klasycznym ujęciu prof. Adametza.

Założenia i wyniki prac

Doświadczenia nad krzyżowaniem bydła pc z rasą Jersey były poprzedzone badaniami nad możliwościami produkcyjnymi tego bydła w woj. białostockim.

Naruszewicz i Kossakowski (1970) badali m.in. wpływ długości laktacji na wydajność mleczną krów rasy pc. Dla prawie 10 tys. krów roczna wydajność mleczna wyniosła 2958 kg przy 3,89% tłuszczu. Ciekawe, że w badaniach tych znalazły się krowy dające nawet w 15. laktacji tyle mleka, ile wyniosła średnia dla całej populacji.

Te i podobne obserwacje dowodziły, że dalsza obecność rasy pc w Polsce jest zagrożona przez rozszerzające swój zasięg bydło nizinne czerwono-białe i że były podstawy dla decyzji o krzyżowaniu. Wyraził to dosadnie jeden z inicjatorów tych badań, pisząc: „Niska wydajność mleczna bydła czerwonego, niewysoki stagnujący procent tłuszczu oraz małe stosunkowo rozmiary ciała powodują stałe kurczenie się rejonów tego bydła utrzymywanych w obecnych warunkach jedynie administracyjnymi rygorami” (Jasiorowski, 1953).

Po przestudiowaniu rezultatów używania

rasy Jersey do ulepszenia innych ras bydła na świecie (Jasiorowski, 1965) wybór padł na tę rasę. Prace postanowiono oprzeć o stada tego bydła hodowane w Polsce. W tym celu importowano z Danii do gospodarstwa Zakładu Hodowli Doświadczalnej Zwierząt PAN w Popielnie 50 sztuk krów i jałowic. Sformowane stado podlegało licznym badaniom i obserwacjom. Poczynająco (1963), analizując rodowód stada wykazał jego pochodzenie od trzech znanych linii duńskich oraz małe spokrewnienie.

Podobnie jak Popielno, bydło tej rasy importowały do Polski także inne gospodarstwa państwowe. Łącznie do roku 1968 zaimportowano 325 krów i jałówek oraz 10 buhajów. Były

to PGR: Sadków, Ogrodniki, Starowola i Borkowo oraz SK Łososina Dolna. Poczynająco i Dymnicki (1968) zestawili średnią wydajność całej populacji bydła rasy Jersey w Polsce, która wtedy wynosiła za pierwszą laktację (293 sztuki) 2692 kg mleka przy 5,91% tłuszczu.

Dokonano pełnej analizy wartości hodowlanej importowanych do Polski stad, których pogłowie wyniosło łącznie ponad 300 szt. (Poczynająco i Dymnicki, 1968). Wykorzystując importowane nasienie, jak i buhaje rasy Jersey urodzone w Polsce, prowadzono krzyżowanie z bydlętem pc w gospodarstwach na terenie woj. warmińskiego i białostockiego. W tabeli 1 podano średnią wydajność krów rasy pc w tych oborach.

Tabela 1. Wydajność krów rasy polskiej czerwonej

Table 1. Milk yield of Polish Red cows

PGR - State Farm	Rok 1961 – Year 1961		
	n	mleko - milk (kg)	tłuszcz - fat (%)
Miłobędzyn	38	2426	3,62
Cieślin	72	2702	3,72
Borkowo Wielkie	35	2862	3,79
Pobikry	48	2970	3,74
Hieronimowo	60	2162	3,69

Krzyżowanie krów rasy pc z buhajami rasy Jersey prowadzono w wielu ośrodkach, ale otrzymane mieszańce gromadzono w wybranych oborach, co ułatwiło prowa-

dzenie obserwacji.

W tabeli 2 podano średnią wydajność utrzymywanych w tych oborach krów mieszańców i czysto rasowych pc.

Tabela 2. Wydajność w I laktacji mieszańców i ich rówieśnic rasy pc (Jasiorowski i in., 1968)

Table 2. Milk yields for 1st lactation of PR crosses and age mates (Jasiorowski et al., 1968)

Gospodarstwo Farm	Mieszańce F ₁ - F ₁ crosses			Rówieśnice pc - PR age mates		
	n	mleko - milk (kg)	tłuszcz - fat (%)	n	mleko - milk (kg)	tłuszcz - fat (%)
Jastrzębiec	16	2228	4,91	14	1775	4,06
Miłobędzyn	44	3121	4,77	41	2534*	3,64
Hieronimowo	24	2275	4,76	30	1825	3,92
Siemiatycze	44	2168	4,68			

* Wydajność całej obory pc przed rozpoczęciem krzyżowania.

* Milk yield of entire PR herd before the start of crossing.

Pozytywne rezultaty krzyżowania, tak pod względem wydajności mleka jak i zawartości w nim tłuszczu, były niepodważalne. Jeszcze bardziej przekonujące były wyniki produkcyjne

mieszkańców, utrzymywanych w bardziej intensywnych warunkach żywienia na stacji oceny buhajów w Szepietowie (tab. 3).

Tabela 3. Wydajność mieszkańców oraz pierwiastek pc w Szepietowie (Jasiorski i in., 1968)
Table 3. Milk yield of PR crosses and first-calf heifers in Szepietowo (Jasiorski et al., 1968)

Rasa - Breed	Mleko - Milk (kg)	Tłuszcz - Fat		Białko - Protein	
		%	kg	%	kg
Polska czerwona - Polish Red	2516	3,97	100	3,97	85
pc x Jersey (F ₁) - PR x Jersey (F ₁)	3733	4,69	175,2	4,69	135

Warto przytoczyć wyniki porównania wydajności mlecznej uzyskane w warunkach gospodarstw chłopskich powiatu siemiatyckiego, gdzie kontrolą mleczności objęto około 3000

krów a odsetek mieszkańców pc x Jersey sięgnął w pogłowiu niemal 40%. Najlepszą ilustrację stanowi poniższe zestawienie (Kwiatkowski, 1973).

Tabela 4. Wyniki oceny wydajności mlecznej krów w powiecie Siemiatyckim
Table 4. Milk yields of cows in the Siemiatyckie district

Rok - Year	Polska czerwona Polish Red				Polska czerwona x Jersey Polish Red x Jersey			
	n	mleko - milk (kg)	tłuszcz - fat		n	mleko - milk (kg)	tłuszcz - fat	
			kg	%			kg	%
1967	1520	2416	92,04	3,81	153	2724	118,94	4,37
1968	1279	2420	93,71	3,87	281	2488	113,35	4,56
1969	1099	2494	98,91	3,97	392	2450	114,41	4,67

Jak widać, różnice wydajności mlecznej, determinowanej warunkami środowiska, były nieznaczne, natomiast, zarówno pod względem zawartości jak i wydajności tłuszczu mlecznego, mieszanki były zdecydowanie lepsze. Można przypuszczać, że obserwowane dziś rosnące zainteresowanie produkcją mleka w tym powiecie, jak i znane z jakości produkty mleczarskie z tego terenu, mają swe źródło częściowo w pracach hodowlanych podjętych przed półwieczem.

Oprócz wymienionej wydajności mleka i tłuszczu, mieszanki wykazały się lepszą budową wymienia oraz szybszym oddawaniem mleka. Słabą ich stroną był oczywiście niski ciężar, spodziewano się także słabych wyników, jeśli chodzi o wartość poubojową tusz. Było to powodem podjęcia badań nad wartością rzeźną mieszkańców. Temat ten był podstawą pracy doktorskiej J. Kwiatkowskiego (1971).

Autor stwierdził, że mieszanki pc x Jersey

są bardzo podobne pod względem wartości mięsnej do bydła czerwonego polskiego. Udział mięsa w tuszy był jednak wyższy u bydła pc prawie o 20%, podczas gdy tusze mieszkańców były bardziej odtłuszczone. Ogólnie, pod względem cech mięsnych mieszanki zajmowały pośrednie miejsce między bydlęciem czerwonym i rasy Jersey.

Poczynająco (1971), w swojej pracy nad wzrostem i rozwojem młodych mieszkańców pc x Jersey, które prowadził na dwu poziomach żywienia, również stwierdził, że pod względem przyrostów i umięśnienia ustępują one bydłu czerwonemu polskiemu.

Niski ciężar mieszkańców bydła pc z rasą Jersey oraz ich słabe cechy mięsne stały się powodem pewnej krytyki, w związku z czym zespół z Jastrzębca zaproponował także „dolew krwi” wyrostowego bydła czerwonego belgijskiego. Prace w tym kierunku zapoczątkowano, ale nie zostały one niestety doprowadzone do końca.

Podsumowanie

Uważa się, że prace nad możliwością doskonalenia bydła polskiego czerwonego drogą krzyżowania z rasą Jersey cechował duży rozmach. Spowodowanie importu kilkuset sztuk bydła tej rasy, objęcie programem krzyżowania całego prawie powiatu Siemiatyckiego, gdzie dominowały małe gospodarstwa chłopskie, utworzenie stacji wyceny buhajów krzyżówkowych w Szepietowie, zgromadzenie mieszańców w kilku dużych gospodarstwach oraz skupienie w krótkim czasie wokół tych badań dużej grupy młodych, pełnych entuzjazmu naukowców – wszystko to musi dziś imponować, ale było to możliwe tylko „wtedy”, to jest w systemie centralnie planowanej gospodarki.

Dziś, po prawie 50 latach, z wysiłków tych nie pozostał niestety w sensie hodowlanym żaden materialny ślad. Podobnie stało się z prowadzonymi też na szeroką skalę pracami nad doskonaleniem bydła polskiego czerwonego przy użyciu rasy duńskiej czerwonej.

Nasuwa się w związku z tym pytanie: „Czy bydło czerwone było do uratowania w skali znaczącej populacji? Myślimy, że odpowiedź może być tylko przecząca. Czy zatem, była to walka z wiatrakami i strata dóbr i czasu? Sądzimy, że nie można zgodzić się z takim stanowiskiem.

Należy z całą mocą stwierdzić, że powodem braku trwałych rezultatów nie były błędy popełniane w programie krzyżowania, ani złe warunki środowiskowe sprzyjające niskiej produktywności.

Głównym powodem samowygaszenia się pozytywnych rezultatów naszych prac jest to, że nie przewidzieliśmy tak szybkiego tempa rozwoju przemysłowych metod hodowli bydła mlecznego, eliminacji gospodarstw małych i zanikania drobnotowarowych metod produkcji mleka. Patrząc z dzisiejszej perspektywy, żadna rasa nie mogłaby sprostać konkurencji z bydlęciem holsztyńsko-fryzyjskim. Zresztą, przykład losów tych badań nie jest odosobniony. Nie sięgając do przykładów dotyczących innych gatunków zwierząt, warto zwrócić uwagę na prace nad właściwym udziałem krwi bydła rasy hf w pogłowiu naszego bydła ncb, prace nad tworzeniem syntetycznych ras bydła mięsnego, spory o obory przemysłowe itp.

W polskiej hodowli bydła brak dziś śladów rezultatów tych badań, jednak twórcza atmosfera, jaka została wokół nich utworzona, nie poszła na marne.

Wspomniane wyżej badania stanowiły bogatą pożywkę, na której rozwijały się intelektualnie umysły młodych ludzi. Ich entuzjazm i wysiłek, poznawanie i dochodzenie do prawdy (choćby złudnej) były podstawą ich rozwoju intelektualnego - bogactwa, które procentowało w ich życiu i karierach. I to, jak sądzę, warte jest odnotowania i przemyślenia, szczególnie przez naszych młodych kolegów.

Zażarte i gorące były nasze spory w skali Zakładu i w skali kraju na temat metod doskonalenia naszego pogłowia bydła, ale towarzyszyła im twórcza atmosfera, koleżeńskość, entuzjazm, zapał do prowadzenia badań oraz wola ulepszania zastanego stanu.

Literatura

Jasiorowski H. (1953). W sprawie ulepszania krajowych ras bydła. *Nowe Rol.*, nr 10.

Jasiorowski H. (1958). Wrażenia hodowlane z pobytu na wyspie Jersey. *Prz. Hod.*, nr 11.

Jasiorowski H., Poczynajło S., Kwiatkowski J., Grabowski R. (1968). Ocena mieszańców F₁ powstałych z krzyżowania bydła polskiego czerwonego z bydlęciem rasy jersey. *Zjazd Nauk PTZ*.

Kwiatkowski J. (1971). Wartość rzeźna oraz pewne cechy morfologiczne i anatomiczne krów rasy jersey i polskiej czerwonej oraz mieszańców F₁ tych ras. Praca doktorska, IGiHZ PAN, Jastrzębiec.

Kwiatkowski J. (1973). Wyniki krzyżowania bydła polskiego czerwonego z rasą jersey w gospodarstwach chłopskich powiatu siemiatyckiego. *Zesz. Probl. Post. Nauk Rol.*, nr 139.

Marchlewski T. (1953). Z zagadnień hodowli bydła czerwonego polskiego. *Postępy Wiedzy Rol.*, nr 3.

Marchlewski T. (1962). Wstępne obserwacje nad krzyżówką jersey'a z bydlęciem czerwonym – *Nowe Rol.*, nr 3, 1962.

Naruszewicz E., Kossakowski J. (1970). *Wydajność*

mleka i tłuszczu krów polskich czerwonych w woj. białostockim w zależności od kolejnej laktacji i jej długości. Biul. IGHZ, nr 19.

Poczynajło S. (1963). Próba rodowodowo - genetycznej analizy importowanego do Polski bydła rasy Jersey. Cz. I. Biuletyn ZHDZ – PAN, nr 3.

Poczynajło S. (1971). Badania nad przebiegiem wzrostu i rozwoju F₁ bydła polskiego czerwonego z rasami jersey i duńską czerwoną w zależności od poziomu żywienia – Biul. IGHZ PAN, nr 23.

Poczynajło S., Dymnicki E. (1968). Niektóre cechy użytkowe charakteryzujące importowane do Polski bydło rasy jersey – 17 Zjazd PTZ.

IMPROVEMENT OF POLISH RED CATTLE BY CROSSBREEDING WITH JERSEY

Summary

Polish Red cattle formed a significant part of the population of 4 cattle breeds raised in Poland. This encouraged a debate on the adequate choice of breed components that should be used for its improvement, especially to increase milk yield and alter the chemical composition of milk. The choice of the Jersey breed was well-thought-out and the results were positive. Work in this area was well prepared substantially and organizationally.

The results of the studies obtained in production conditions of small peasant farms that lacked adequate feeds could not be satisfactory. After additional observations on the results of fattening and slaughter traits, it was decided to discontinue the improvement of Polish Red cattle with Jersey.

